कुमाल जातिको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

(खोटाङ्ग जिल्ला राजापानी गा.वि.स. वडा नं. ५ साधने र हरबोटेका कुमालहरुको एक केश अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागको
स्नातकोत्तर तह दोस्रो बर्षको दशौँ
पत्रको प्रयोजनको लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

मीना चाम्लिङ्ग
रोल नं. २४०/ ०६३
समाजशास्त्र/ मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०६८

कुमाल जातिको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन (खोटाङ्ग जिल्ला राजापानी गा.वि.स. वडा नं. ५ साधने र हरबोटेका कुमालहरुको एक केश अध्ययन) मिना चाम्लिङ २०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा समाजिकशास्त्र संकाय

समाजशास्त्र/ मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

नेपाल

सिफारीस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तीको आंशिक आवश्यकता पूर्तिका लागि मीना चाम्लिङ्गद्वारा **'कुमाल जातिको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन (खोटाङ्ग जिल्ला राजापानी गा.वि.स. वडा नं. ५ साधने र हरबोटेका कुमाल जातिको एक केश अध्ययन'** विषयमा तयार पारिएको शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

....

उद्धव राई

शोध निर्देशक

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

कीर्तिपुर

मितिः २०६८/०१/.....

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय

समाजशास्त्र/ मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौँ

नेपाल

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तीका लागी मीना चाम्लिङ्गद्वारा प्रस्तुत **'कुमाल जातिको एक समाजशास्त्रीय अध्ययन (खोटाङ्ग जिल्ला राजापानी गा.वि.स. वडा नं. ५ साधने र हरबोटेका कुमाल जातिको एक केश अध्ययन'** विषयक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तीको लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

<u>शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति</u>

विभागीय प्रमुख

____

(डा. ओम गुरुङ्ग)

आन्तरिक परीक्षक

____

उद्धव राई

बाह्य परीक्षक

____

फणिन्द्रेश्वर पौडेल

मितिः २०६८/०१/.....

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दशौं पत्रको प्रयोजनको लागि आदरणीय गुरु उद्धव राई ज्यूको प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सर्वप्रथम अत्यन्त गहन एवम समाजको जल्दोबल्दो समस्याको रुपमा रहेको कुमाल जातिहरुको सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र शैक्षिक पक्षमा अध्ययन गर्ने अवसर दिएको त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र/ मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुरप्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछ । त्यसैगरी सुझाव सल्लाह र अनुमती दिनु भएको समाजशास्त्र/ मानवशास्त्र विभागका प्रमुख प्रा.डा ओम गुरुङ्गज्यूप्रति आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अत्यन्त व्यस्तताका वावजुद पनि आवश्यक मार्गनिर्देशन, सुझाव, सल्लाह, सहयोग र अमूल्य समय दिनु भएका मेरा आदरणीय गुरु उप-प्राध्यापक श्री उद्धव राईज्यूको योगदान अतुलनिय छ । म उहाँप्रति हृदयदेखिनै कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहान्छु । त्यस्तै मेरो अध्ययन क्षेत्रमा प्रवेश गर्ने सुरुको समयदेखि शोधपत्र तयार गर्ने समयसम्म निरन्तर अथक सहयोग, सल्लाह, सुझाव दिनुहुने दाजु धन कुमार राई र बहिनी सुधा साथै मेरी ममतामयी आमा राम कुमारी राईज्यूको योगदानप्रति हृदयदेखिनै हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यो शोधकार्य पूर्ण गर्न निरन्तर सल्लाह, सुझाव र प्रेरणा दिने मेरा मित्र साथीहरुः विशेषगरी खोटाङ्ग जिल्ला, राजापानी गा.वि.स. वडा नं. ८ का दिनेश श्रेष्ठ जसले शोध प्रस्तावना देखि शोधपत्र तयार हुँदासम्म अमूल्य सहयोग र समय दिनु भएको थियो उहाँप्रति हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । साथै यो शोधपत्र तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउनु हुने मेरा सहयोगी प्रेरणादायी मित्र, साथीहरु डि.आर., शिला बस्नेत, ध्रुव वस्नेत, अमृता राईप्रति कृतज्ञ छु । त्यसैगरी त्रिभुवन विश्वविद्यालयमा अध्यापन गराउनु हुने मेरा सम्पूर्ण गुरुहरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा शोधपत्रका लागि तथ्याङ्क र सामग्री उपलब्ध गराइदिनुहुने खोटाङ्ग जिल्ला राजापानी गा.वि.स. वडा नं. ५ र ८ का कुमाल जातिका दिदीबहिनी तथा दाजुभाईहरुप्रति पनि धन्यवाद दिन चाहान्छु जसको सहयोग विना यो शोधपत्र तयार पार्न सम्भव थिएन ।

मीना चाम्लिङ्ग
समाजशास्त्र मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

मितिः २०६८/०१/....

विषयसूची

पृ.संख्या

अध्याय एकः परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ३

१.३ अध्ययनको उद्देश्य : ४

१.४ अध्ययनको औचित्य ५

१.५ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा : ६

१.६ अध्ययनको संगठन ७

अध्याय दुईः सन्दर्भ साहित्य समीक्षा

२.१ नेपालमा जातिगत अध्ययनसंग सम्बन्धित साहित्यहरु ८

२.२ कुमाल जातिको अध्ययनसंग सम्बन्धित साहित्यहरु १०

अध्याय तीनः अनुसन्धान पद्दति

३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य १४

३.२ अनुसन्धान ढाँचा १४

३.३ समग्र र नमुना छनौट १४

३.४ तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत १५

३.५ तथ्याङ्क संकलन विधि १५

३.५.१ प्राथमिक तथ्याङ्क १५

३.५.१.१ अन्तरवार्ता अनुसूची १५

३.५.१.२ मुख्य सूचनादाता संगको अन्तरवार्ता १५

३.५.१.३ असहभागी अवलोकन १६

३.५.२ द्वितीय तथ्याङ्क १६

३.६ तथ्याङ्क विश्लेशण तथा प्रस्तुतिकरण १६

अध्याय चारः अध्ययन क्षेत्रको परिचय

४.१ भौगोलिक परिचय १७
४.१.१ अवस्थिति १७
४.१.२ हावापानी १७
४.१.३ प्राकृतिक स्रोत १८
४.२ सामाजिक,साँस्कृतिक एवं आर्थिक पक्ष १९
४.२.१ जनसंख्याको बनोट १९
४.२.१.१ राजापानी गा.वि.स. को जनसंख्या बनोट २०
४.२.२ कुमाल बस्ती र यहाँ बसोबास गर्ने जातजातिहरु २२
४.२.३ शिक्षा २२
४.२.४ स्वास्थ्यः २३
४.२.५ धर्म र भाषा २४
४.२.६ जलविद्युत २४
४.२.७ खानेपानी, स्वास्थ्य चौकी २५
४.२.८ पेशा २५

अध्याय पाँचः तथ्यांकको प्रस्तुती तथा विश्लेषण

५.१. कुमाल जातिको सामाजिक अवस्था २७
५.१.१ कुमाल जातिको उत्पत्ति २७
५.१.२ लिङ्गगत आधारमा कुमाल जातिको जनसंख्या बनोट २८
५.१.२.१ कुमाल समुदायमा उमेर समूह र लिङ्ग अनुसार जनसंख्या बनोट २९
५.१.२.२ कुमाल समुदायमा जनसंख्या प्रतिको धारणा ३०
५.१.३ पारिवारिक संरचना ३२
५.१.३.१ परिवारको प्रकार ३२

५.१.३.२ विवाह ३४

५.१.३.१ कुमाल समुदायमा रहेको वैवाहिक स्थिति ३५

५.१.३.२ कुमाल समुदायमा विवाहको उमेर ३६

५.१.४ नातेदारी व्यवस्था ३७

५.१.५ कुमाल समुदायमा महिलाहरुको स्थान ३७

५.१.६ सामाजिक संरचना ३९

५.१.७ शिक्षा ४०

५.१.७.१ कुमाल समुदायमा साक्षरताको स्थिति ४०

५.१.७.२ कुमाल समुदायमा शैक्षिक स्तर ४१

५.१.७.३ विद्यालय जाने उमेरका, खास विद्यालय जाने र विद्यालय जानबाट बञ्चित कुमाल बालबालिका ४३

५.१.७.४ कुमाल बालबालिको शिक्षामा बाधक तत्वहरु ४४

५.१.८ स्वास्थ्य तथा सरसफाई ४६

५.२. सांस्कृतिक अवस्था ४६

५.२.१ गोत्र ४६

५.२.२ रहनसहन ४७

५.२.३ खानपान ४७

५.२.४ भेषभूषा ४८

५.२.५ धर्म र भाषा ४८

५.२.६ मान मर्यादा र सत्कार ४९

५.२.७ मनोरञ्जन ४९

५.२.८ चाडपर्व ५०

५.२.९ पूजाआजा ५३

५.२.१० सँस्कारहरु ५४

५.३.१ भू-स्वामित्वको स्थिति ५७

५.३.२ घरको बनोट ५९

५.३.३ पेशा ५९

५.३.३.१ हालको मुख्य पेशा ६०

५.३.४ अन्य सीपमूलक व्यवसाय ६२

५.३.५ वर्षभरी खान पुग्ने नपुग्ने स्थिति ६२

५.३.६ खर्चका क्षेत्रहरु ६३

अध्याय छः सारांश, निष्कर्ष र सुझाव

६.१ सारांश : ६४

६.२ निष्कर्ष : ६८

६.३ सुझावहरु ६९

सन्दर्भग्रन्थसूची

अनुसूचीहरु

तालिका सूची

पृ.संख्या

तालिका नं. १, जातिगत समूह र लिङ्ग अनुसार राजापानी गा.वि.स. को जनसंख्या बनोट २०

तालिका नं.२ वडागत आधारमा राजापानीगा.वि.स.को घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण २१

तालिका नं. ३ कुमाल बस्तीको घरधुरी र जनसंख्या विवरण २२

तालिका नं. ४ : राजापानी गा.वि.स. भित्र रहेका विद्यालयको विवरण २३

तालिका नं. ५ लिङ्गगत आधारमा कुमाल जातिको जनसंख्या विवरण २८

तालिका नं. ६: उमेर समूह र लिङ्ग अनुसार कुमालहरुको जनसंख्या विवरण २९

तालिका नं. ७ परिवार नियोजन प्रति कुमालहरुको धारणा ३१

तालिका नं. ८ कुमाल समुदायमा परिवारको प्रकार ३३

तालिका नं. ९ कुमाल समुदायमा वैवाहिक स्थिति ३५

तालिका नं. १०: कुमाल समुदायमा छोराछोरीको विवाह गर्दाको उमेर ३६

तालिका नं. ११ कुमाल समुदायमा साक्षरताको स्थिति ४०

तालिका नं. १२ कुमाल समुदायमा शैक्षिकस्तर ४१

तालिका नं. १३ कुमाल जातिका केटाकेटीहरुको विद्यालयमा संलग्नता ४२

तालिका नं. १४ विद्यालय जाने उमेरका, विद्यालय जाने र विद्यालय जानबाट बञ्चित कुमाल बालबालिका : ४४

तालिका नं. १५ कुमाल समुदायमा भूमिको वितरण ५८

तालिका नं. १६ कुमाल समुदायमा पालिएका पशुहरुको विवरण ६१

तालिका नं. १७ : कुमाल समुदायमा परिवारको कुल आम्दानीबाट वर्षभरी खान पुग्ने र नपुग्ने स्थिति ६२

तालिका नं. १८ खर्चका क्षेत्रहरुको विवरण (औसत रुपमा प्रतिशतमा) ६३